

שמורת טבע נחל חרמון (בניאס):

שימו לב - המספרים המופיעים במפה אינם רציפים.

- חניון המעיינות
- מעיינות הבניאס
- מקדש פאן ומערת הפאן
- קבר נבי ח'דר
- שריד מתקופת הורדוס
- גשר רומי
- קבר שיח' סיד אִיברהים
- חומה הצלבנית
- חפיר
- מגדל פינה
- שטח חפירות

מסלול 1 (צהוב): 45 דקות הליכה לעיר הצלבנית וחזרה לחניון המעיינות (אתרים 8-11, 17).

- גשר בטון טורי הרוס
- השער הממלוכי
- קבר שיח' סיד אִיברהים
- חומה הצלבנית
- חפיר
- מגדל פינה
- שטח חפירות

מסלול 2 (סגול): 45 דקות הליכה למפל הבניאס, סיום בחניון המפל (אתרים 8-1, 21-26).

- כניסה לארמון אגריפס השני
- מעברים תת-קרקעיים
- רחבת תצפית
- ארמון אגריפס השני
- בית הכנסת
- הקארדו

מסלול 3 (כחול): 90 דקות הליכה למפל הבניאס, סיום בחניון המפל (אתרים 31-37).

- בריכת הקצינים
- טחנת קמח אום ראעי
- טחנת קמח ג'דידה
- מצפור המפל
- מפל הבניאס
- מצפור
- חניון המפל

מסלול 4 (אדום): 45 דקות הליכה מסלול טבעי, השביל התלוי מפל הבניאס וחזרה לחניון המפל (אתרים 35-37, 41-43).

- צומת שבילים ליד גשר המפל
- תחילת השביל התלוי
- מסלול טבעתי לשביל התלוי

נעלה במדרגות העוקפות את המגדל הצלבני, ונמשיך מזרחה לגדה הצפונית של נחל סער, בסבך של עצי דולב מזרחי, צפצפה מכסיפה, תאנה, שיחי הרדוף הנחלים ופטל קדוש. השביל מטפס על גרם מדרגות אבן אל מול רחבת הקבר של **שיח' סיד אִיברהים (13)**: המבנה בעל הכיפה נבנה סביב עץ אלון תבור גדול. סמוך לקבר נמצא ה"מדהא" (חדר אירוח). סיד אִיברהים היה "מטמכיל" (אחראי על המידות והמשקולות) בשוק העיר בניאס, בעת השלטון העותמאני. כיום, דרוזים וערבים מכל רחבי ישראל עולים לרגל לקברו, מפילים את תחניוניהם וחוגגים בסעודות, בשירה ובריקודים. האתר מוקף בגדר. כדי להגיע למבנה, יש להשלים את מסלול הטיול ולבוא לרחבת הקבר מהכביש.

מול רחבת הקבר נמצא **השער הממלוכי (12)** של חומת בניאס (בגלל בעיות בטיחות, הכניסה למבנה השער אסורה זמנית. אפשר להתרשם ממנו במבט מהשביל). סמוך לכניסה אל בית השער נמצא ריכוז גדול של חוליות עמודים מאבני גיר, גרניט ושיש, שמקורם, כנראה, בבניאס הרומית. בית השער הוא השריד המרשיים ביותר שנותר ממצודת בניאס של ימי-הבניים. זהו חדר גדול (7 x 11 מטרים), גובהו כשבעה מטרים ועובי קירותיו כשני מטרים. התקרה, העשויה בקמרון מצטלב, נותרה בשלמותה.

לבית השער יש שני פתחים. פתח אחד פונה לתוך המצודה; השני פונה החוצה, וחולש על אפיק נחל סער, העובר למרגלות החומה הדרומית של המצודה. בעבר נמתח גשר בין השער לבין הגדה הרוחקה של הנחל, אך הוא נהרס בראשית המאה ה-19; מעל לפתח החיצוני קבועה כתובת בערבית, חרוטה על לוח אבן גיר לבנה. לבית השער צמודים ממזרח שני חדרים גדולים.

מהשער הממלוכי ממשיך השביל בגדה הצפונית של נחל סער, לאורך החומה הדרומית של מצודה בניאס. השביל ממעי למגדל הדרומי-מזרחי של החומה, עוקף אותו וממשיך צפונה בתוך **חפיר (15)** המלווה את החומה המזרחית. רוחב החפיר כשמונה מטרים. מן הצד האחד תוחמת את החפיר **החומה הצלבנית (14)**; ובצד השני ניצב קיר תמך. בפינה הצפונית של החומה נראים שרידי בית טורי גדול, שנבנה על **מגדל הפינה (16)** של המבצר.

מעט הלאה נמצא שער ממתוב, המפנה את המטיילים אל כביש בניאס-מסעדה (כביש מס' 99). השער הראשי של שמורת נחל חרמון וחניון המעיינות, שם התחלנו את הסיור, נמצאים משם מעבר לכביש.

ניתן לשלב **לחניון המעיינות (1)** ולנוסע משם להמשך הטיול במפל הבניאס. מי שרוצה לבקר גם באתר החפירות של ארמון אגריפס השני (מסלול 2), יכול למלכותיים קטנים על מדרגות חקלאיות ישנות, שבהן צומחים עצי אגוז מלך ועצי צפצפה. ממזרח למדרגות נראה קטע יפה מהחומה הצלבנית של בניאס, שהשתמר היטב.

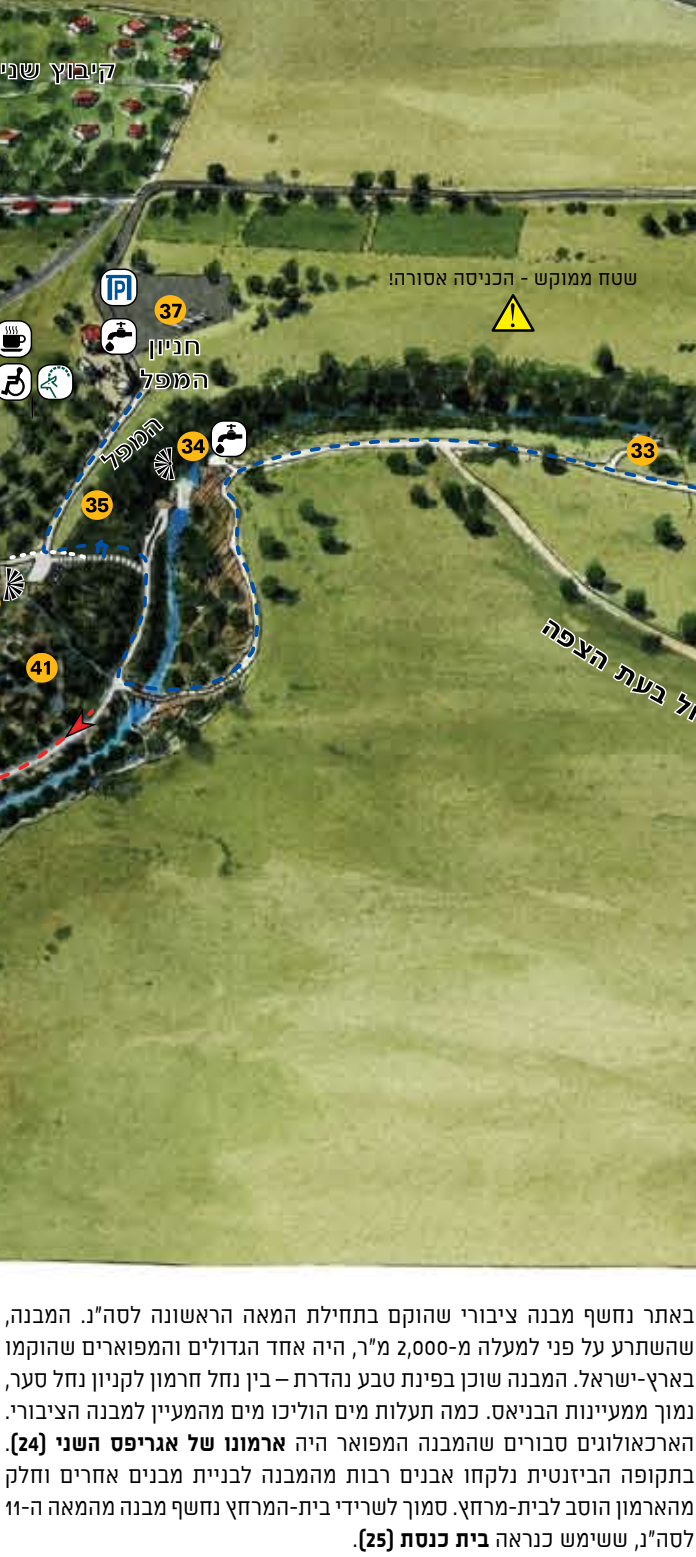
הגשר מסלול 1: נחצה את הכביש בזיהירות. סמוך לשער הכניסה לשמורה נמצא שטח **חפירות ב (17)**. כאן התגלו שרידי מבנה מפואר בעל עמודים שבסיסיהם מעוצבים בצורת **ז**. המבנה שישש, כל הנראה, שער מפואר [פרופילא], שהוביל לאזור המקדש שליד המערה. המבנה מתוארך לימי פיליפוס. עוד התגלו בטטח שרידי כנסיה ביזנטית, שבאחד מחזיריה שמרו אנשי העיר את פסלו של ישוע, שאותו הזכרנו בפרק שרידי עבר.

מסלול 2: ארמון אגריפס השני

אנו בהתפצלות השבילים, הזוכרת בתחילת מסלול 1. פונים שמאלה לעבר התחום של **ארמון אגריפס השני (2)**.

הסיור מתחיל **במעברים תת-קרקעיים (22)** אחד הקמרונות שכאן, שמאז שנבנה בתקופה הרומית אל זכה לשיפוץ, נושא עליו את הכביש של ימינו, כך שאנו עוברים מתחת לכביש העולה מבניאס לחרמון/ שימו לב לאיכות הבניה הפופלאה של הקמרונות.

רחבת התצפית (23) משקיפה על שרידי עירם של פיליפוס ואגריפס השני, אתר שבו עורכת רשות העתיקות חפירות ארכאולוגיות, בשיתוף רשות הטבע והגנים הפופלאה של הקמרונות. שבאחד מחזיריה שמרו אנשי העיר את פסלו של בניהולו של פרופ' וסיליוס צפיריס.

מסלול 4: השביל התלוי

השביל התלוי מעניק חוויה מיוחדת – טיול בתוך קניון בזלת צר מעל נחל חרמון הגוש.

אנא הקפידו לטייל במסלול זה במעלה הנחל (נגד כיוון הזרימה), בהתאם לשיילוט.

בכיוון זה המראה מרשים יותר וגם יקל על תנועת המטיילים בשביל התלוי.

א. לבאים ממעיינות הבניאס

הבאים ממעיינות הבניאס יגיעו לגשר החוצה את נחל חרמון לפני **מפל הבניאס (43)**. לאחר חציית הגשר יש לפנות שמאלה בצומת השבילים **(41)** ולצעוד כ-250 מטרים **לתחילת השביל התלוי (42)**. השביל, שאורכו כ-80 מטר, תלוי בגדת הבזלת של הנחל. זהו שביל טיול ייחודי העובר בקניון צר, בין קירות בזלת אדוקים, וחושף בדרכו צמחיית גדות נחלים, מערות ואשדות שצופים מים.

ביציאה מהשביל התלוי נצעד במעלה הנחל, נחלף על פני הגשר **וצומת השבילים (41)** ונגיע **למפל הבניאס (35)**. בתום הביקור במפל נעלה במדרגות **למצפור (36)** ולחניון **המפל (37)**.

ב. לבאים מרחבת החניה של מפל הבניאס

השביל התלוי יוצא מרחבת התצפית הסמוכה לחניון מפל הבניאס **(43)**. ברחבה נפנה ימינה, בין סלעים גדולים של טרוורטין, במורד המוביל לשביל התלוי. טרוורטין הוא סלע שנוצר משקיעת גיר מומס במים הזורמים בערוצי נחלים. הימצאות סלעי טרוורטין במדרון מעידה שנחל חרמון זרם בעבר בתוואי שונה מהערוץ הנוכחי.

לאורך השביל צומחים עצי אלון תבור ואלון מצוי. מצפון נראים היטב כתף חרמון והשלושה שבראשה מתנוסס מבצר נמרוד. במבט לכיוון דרום נשקף הנוף מרשימים של הבניאס החתחת.

למרגלות המדרון המפצל השביל לשניים. השביל שפונה ימינה ממשיך במורד הנחל ויוצא בשער חד-כיווני לכיוון שאר-ישוב. השביל שבא משמאל משמש את המטיילים שבאים ממעיינות הבניאס.

אחוזת נד במדרגות המובילות הישר אל קניון הבזלת **בתחילת השביל התלוי (42)**. המשך הטיול למפל הבניאס ולחניון המפל כמתואר בסעיף א.

אפשרויות נוספות לטיול בסביבה

- ממפל הבניאס למעיינות:** מסלול מספר 3 בכיוון ההפוך מהמתואר בדפדפס.
- מפל הבניאס לגשר שאר-ישוב:** שביל מספר 1165 במפת סימון השבילים — מסומן בצבע שחור.
- מן לאומי מבצר נמרוד לשמורת טבע נחל חרמון:** שביל מספר 151 במפת סימון השבילים — מסומן בצבע ירוק. ניתן לרכוש כרטיס כניסה משולב לשני האתרים.

שימו לב, אין להשאיר כלי רכב במגרש החניה לאחר שעת הסגירה:

מסלולי טיולים בשמורת טבע נחל חרמון

בסגורים מובאים מספרי האתרים כפי שהם מופיעים במפה ובשטח.

כל המסלולים (למעט מסלול 4) עוברים תחילה באתרים: מעיינות הבניאס, מקדש פאן ומערת פאן, הגשר הרומי, מפגש הנחלים גובתה וחרמון, טחנת קמח מטרוף. אחרי טחנת הקמח מתפצל כל מסלול ליעדו, על-פי התיאור בדפדפת ובמפה.

מסלול 1: יציאה מחניון המעיינות לעיר הצלבנית ובחזרה (אתרים 11-17) – 45-כ דקות הליכה. סימון שביל בצבע **צהוב**.

מסלול 2: ארמון אגריפס, המעברים התת-קרקעיים וחזרה לחניון המעיינות (אתרים 21-26) – כ-45 דקות הליכה. סימון שביל בצבע **סגול**.

מסלול 3: למפל הבניאס. יציאה מחניון המעיינות **(2)**, (אתרים 31-37) – 90-כ דקות הליכה. סימון שביל בצבע **כחול**.

מסלול 4: יציאה מצומת השבילים, סמוך לגשר מפל הבניאס **(41)**, או מרחבת התצפית הסמוכה לחניון מפל הבניאס **(43)**. המסלול הטבעי כולל את השביל התלוי ומפל הבניאס – כ-45 דקות הליכה. המסלול לשביל התלוי מסומן בצבע **אדום** (אתרים 41-43). המשך המסלול למפל הבניאס מסומן בצבע **כחול** (אתרים 35-37).

מסלולים 3-1:

מחניון המעיינות **(1)**: בכניסה לשמורה נצא לסיור הרגלי. מול מרכז השירות, מימין לשביל יש גן ארכאולוגי קטן, שבו נאספו פריטים ארכיטקטוניים שנמצאו בעיר הקדומה בניאס. ממשיך בגדת בריכות **מעיינות הבניאס (2)**, לעבר השרידים המרשימים של **מקדש פאן (3)**.

מקדש פאן הוקם למרגלות מצוק, שאורכו כ-70 מטרים וגובהו כ-40 מטרים. נראה כי המצוק אינו אלא הקיר האחורי של מערה ענקית, שתקרתה התמוטטה ויצרה את מדרגות הסלע שעליה נבנו המקדשים וחצרות הפולחן לאל פאן. המערה שנראית כיום, **מערת פאן (3)**, היא שריד למערה הקדומות.

החפירות באתר, בניהולו של ד"ר צבי מעוז, מרשות העתיקות, חשפו רק חלק מהמתחם המקדשי, נראה כי והתפתח במהלך התקופה הרומית. שלטי ההסבר וציוי השחזור של המתחם, ממוחשים היטב את מבנה המתחם והווו החיים בו

אפיק מים - טחנת קמח מטרוף

נמשיך לצעוד בצל עצי צפצפה גדולים ויפם, שפניהם מטפסות עליהם. לאחר כמה מטרים נגיע **לתחנה ההידרואלקטרית (7)** שסיפקה חשמל מכוח המים לכפר בניאס עד שנת 1967. השביל עולה בגרם מדרגות אבן אל **טחנת קמח מטרוף (8)**, טחנת קמח שעודה פועלת בכוח מים. בעבר שימשה טחנת מטרוף את

השחי הכפרים ומסעדה ועין-קיניה. המים מובאים אל גג הטחנה באמת-

מים שיוצאת מחל חרמון. מקצה האמה צונחים המים בארובה, ובנפילתם להמשיך הלאה, למפל הבניאס, לעיר הצלבנית, או לארמון אגריפס, ימשיך לגשרון המעיינות באחת משתי האפשרויות הבאות:

אפשרות 1: לחזור ולרדת בשביל כלעומת שבאנו, להמשיך במורד בריכות המעיינות, עוד כ-100 מטרים, עד לגשרון המעיינות, המוביל לגדה הצפונית של הנחל.

אפשרות 2 (כוללת טיפוס לא קשה): לעלות במדרגות עץ מאזור המערה, למרגלות נבי ח'דר אל מפתסת תצפית, שהיא חלק מבניין ישן. מכאן יש תצפית נאה על בריכות מעיין הבניאס, על חלקים מעמק החולה והיר נפתלי, ועל חורש יפה של אלונים. בירידה לכיוון נחל חרמון, 15 מטרים משמאל לגרם המדרגות, נמצא שריד של קיר שזכה לכינוי "אופוס רטיקולטום" (קיר המעינים). נראה כי זהו שריד לארמון/מקדש שנבנה בימיו של הורדוס. השביל יורד במדרגות לגדה הצפונית של נחל חרמון, היישר אל מול גשרון המעיינות, ומתגדל עם השביל של אפשרות 1 - אותה ציינו קודם (מכאן ניתן לשוב לחניון המעיינות ולסיים את הסיור הרגלי).

נמשיך בשביל הרחוב הנוח מערבה, בגדה הצפונית של הנחל. מצפון (מימין) נראה מכאן השלוותה המיוערות של החרמון והפתח הגדול של נחל שיאון.

1000-כ מטרים אחרי הגשר נרד במדרגות אבן אל ערוץ נחל גובתה, נחל איתן שמיימי ונובעים כ-150 מטרים במעלה האפיק. בנחל צומחים עצי ערבה מיוחדת, תאנה וער אציל, עליהם מטפס הצמח קיסוסית קוצנית.

נמשיך מתחת לגשר בטון, שעליו עובר הכביש מבניאס לקריית-שמונה. מיד אחריו נעבור מתחת **לגשר רומי (6)** מוקשת, הנטוי סמוך למפגש הנחלים וגובתה וחרמון. הגשר בנוי מאבנים גדולות ומסותותות. חלקו הפנימי מצופה בנגף נחלים (טרוורטין) - חומר שמקורו בגיר שהומס במים). המעבר מתחת לגשר הרומי נעשה בגשרון עץ מעל למים. יפה לצפות כאן במימיו השקטים של נחל גובתה, הפוגשים את מימיו השוצפים של נחל חרמון.

לאחר שנחצה את הנחל, נראה מולנו שרידים של מגדל מהתקופה הצלבנית, שחלש על המעבר היחיד לעיר בניאס. בעת הצורך אפשר היה לחסום באמצעותו את הכניסה לעיר.

קבר נבי ח'דר

קדוש לדרוזים ולמוסלמים. **השרידים (5)** שמתחת לקבר נבי ח'דר שייכים, כנראה, למבנה ארמון או למקדש מתקופתו של הורדוס.

מי שמסתפק בביקור במקדש האל פאן, יכול לחזור למעיינות. מי שמעוניין להמשיך הלאה, למפל הבניאס, לעיר הצלבנית, או לארמון אגריפס, ימשיך לגשרון המעיינות באחת משתי האפשרויות הבאות:

אפשרות 1: לחזור ולרדת בשביל כלעומת שבאנו, להמשיך במורד בריכות המעיינות, עוד כ-100 מטרים, עד לגשרון המעיינות, המוביל לגדה הצפונית של הנחל.

אפשרות 2 (כוללת טיפוס לא קשה): לעלות במדרגות עץ מאזור המערה, למרגלות נבי ח'דר אל מפתסת תצפית, שהיא חלק מבניין ישן. מכאן יש תצפית נאה על בריכות מעיין הבניאס, על חלקים מעמק החולה והיר נפתלי, ועל חורש יפה של אלונים. בירידה לכיוון נחל חרמון, 15 מטרים משמאל לגרם המדרגות, נמצא שריד של קיר שזכה לכינוי "אופוס רטיקולטום" (קיר המעינים). נראה כי זהו שריד לארמון/מקדש שנבנה בימיו של הורדוס. השביל יורד במדרגות לגדה הצפונית של נחל חרמון, היישר אל מול גשרון המעיינות, ומתגדל עם השביל של אפשרות 1 - אותה ציינו קודם (מכאן ניתן לשוב לחניון המעיינות ולסיים את הסיור הרגלי).

נמשיך בשביל הרחוב הנוח מערבה, בגדה הצפונית של הנחל. מצפון (מימין) נראה מכאן השלוותה המיוערות של החרמון והפתח הגדול של נחל שיאון.

1000-כ מטרים אחרי הגשר נרד במדרגות אבן אל ערוץ נחל גובתה, נחל איתן שמיימי ונובעים כ-150 מטרים במעלה האפיק. בנחל צומחים עצי ערבה מיוחדת, תאנה וער אציל, עליהם מטפס הצמח קיסוסית קוצנית.

נמשיך מתחת לגשר בטון, שעליו עובר הכביש מבניאס לקריית-שמונה. מיד אחריו נעבור מתחת **לגשר רומי (6)** מוקשת, הנטוי סמוך למפגש הנחלים וגובתה וחרמון. הגשר בנוי מאבנים גדולות ומסותותות. חלקו הפנימי מצופה בנגף נחלים (טרוורטין) - חומר שמקורו בגיר שהומס במים). המעבר מתחת לגשר הרומי נעשה בגשרון עץ מעל למים. יפה לצפות כאן במימיו השקטים של נחל גובתה, הפוגשים את מימיו השוצפים של נחל חרמון.

לאחר שנחצה את הנחל, נראה מולנו שרידים של מגדל מהתקופה הצלבנית, שחלש על המעבר היחיד לעיר בניאס. בעת הצורך אפשר היה לחסום באמצעותו את הכניסה לעיר.

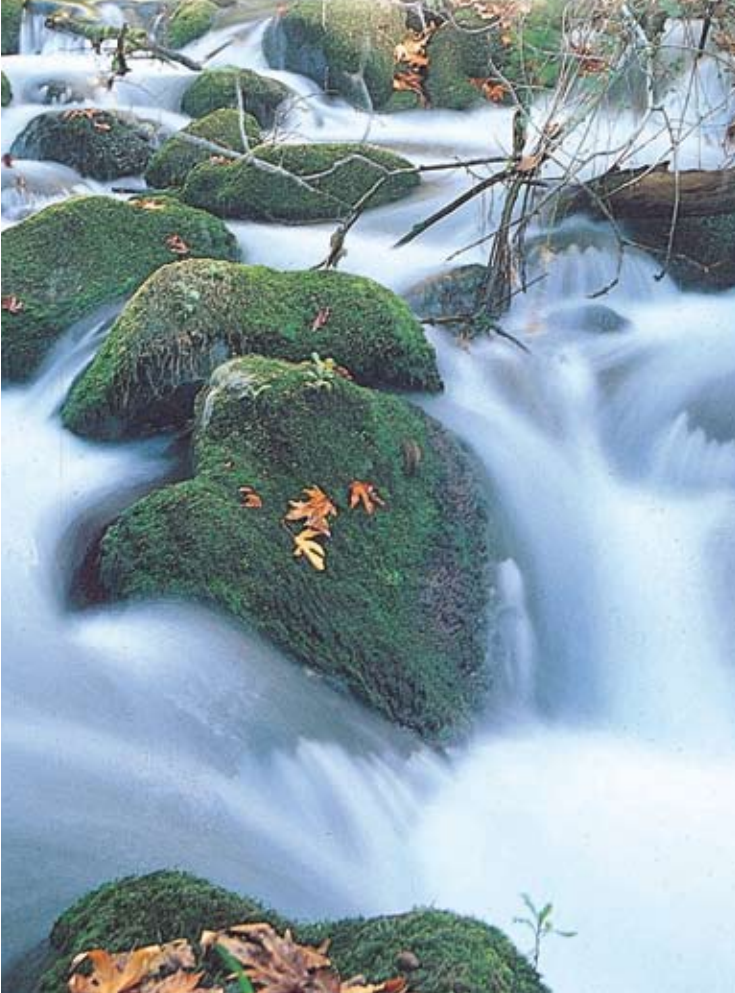
ברוכים הבאים

לשמורת טבע נחל חרמון (בניאס)

נחל חרמון מתחיל את דרכו למרגלות הר חרמון, שפסגתו מתנשאת לגובה של 2,814 מטרים מעל פני הים. ההר הענק סופג אל קרבו כספוג את מי הגשמים והשלגים שיורדים עליו בנדיבות. המים מחלחלים בסלעי הגיר עד שהם פורצים למרגלותיו, במעיינות שיוצרים את מקורות הירדן - הנחלים דן, חרמון (בניאס) ושניר (חצבאני).

בשנות ה-60 הוכרזו מקורות הירדן כשמורות טבע. אמנם מי נחל חרמון מנוצלים לחקלאות, אולם רק לאחר שזרמו בראפיקו, בלב צמחייה ירוקה, המספקת מקלט לבעלי חיים רבים.

גם בשרידי האדם נוהגים כאן בכבוד. רשות הטבע והגנים מטפחת, מפתחת ומשמרת את שרידי העיר הקדומה פניאס, שהפכו לחלק חשוב ובולתי-נפרד משמורת טבע נחל חרמון.

כללי התנהגות בשמורת טבע נחל חרמון

- הפגיעה בחי, בצומח ובדומם — אסורה. הדיג אסור.
- ההליכה מותרת רק בשבילים המסומנים.
- הכניסה למים אסורה בכל שטח השמורה.
- שימו לב, בשמורה קיימת סכנת החלקה.
- הטיפול על קירות, מעקות, סלעים ועצים אסור.
- אל תיידו אבנים והיזהרו מאבנים מידרדרות.
- האכילה מותרת בחניון האוכל בלבד.
- הבערת אש אסורה. העישון אסור.
- שמרו על הניקיון ועל השקט.
- אין להכניס בעלי חיים לשטח השמורה.
- השהייה בשמורה מותרת בשעות הפתיחה בלבד.
- יש להישמע להנחיות השילוט ולעובדי האתר.
- אין להשאיר כלי רכב במגרש החניה לאחר שעת הסגירה.

קיום כללים אלו יבטיח ביקור נעים לכם ולבאים אחרים. פקחי ועובדי השמורה ישמחו לענות לכם על כל שאלה, אל תהססו לפנות אליהם.

שעות הביקור בעת הנהגת שעון קיץ:

כל יום בין השעות 08:00-17:00.

הכניסה לשמורה מותרת עד השעה 16:00.

שעות הביקור בעת הנהגת שעון חורף:

כל יום בין השעות 08:00-16:00.

הכניסה לשמורה מותרת עד השעה 15:00.

בימי שישי ובערבי חג — השמורה נסגרת שעה אחת מוקדם יותר.

שעות הפעילות: מעיינות: 04-6902577; פקס: 04-6904066

מפל הבניאס – השביל התלוי: 04-6950272

הנחל

נחל חרמון ננקז את המדרונות הדרומיים של הר חרמון ואת צפון הגולן. אגן הניקוז קטן – בסך הכל כ-150 קילומטרים רבועים. יובליו העיקריים – נחל סער (ואדי חשבה), נחל שיאון (ואדי עסל) ונחל גובתה - מזרמים לנחל חרמון כ-20 אחוזים מנפח הזרימה השנתית שלו, המסתכמת בכ-125 מיליון מ"ק מים (רבע ממימי הירדן). היובלים מזרמים בעיקר מי הפשרת שלגים, אך רוב המים נובעים במעיינות שלמרגלות מערת בניאס.

מי נחל חרמון נובעים אל בריכות טבעיות גדולות ונאות, ששופצו בידי אדם. המים קרים - הם נובעים בטמפ' של 15 מעלות צלסיוס. תחילה זורם נחל חרמון בעוצמה רבה באפיק קניוני תלול, לאורך כשלושה קילומטרים וחצי. השיפוע הגדול מקנה למים הזורמים כוח רב, דבר שהביא להתחתרות עמוקה של הערוץ וליצירת קניון בעל אשדות ומפלים. המפל הגדול ביותר הוא "מפל הבניאס", הצונח בעצמה מגובה של עשרה מטרים.

לפני כניסתו של נחל חרמון אל עמק החולה, מתמתן שיפועו, אך הערוץ שומר עדיין על אופי פראי. בעמק החולה מעובדים השדות עד גדות הנחל ממש, ולעתים מפרידה בינם לבין המים הזורמים רק חנורה צרה של עצי צפצפה מכסיפה, ערבה מחודדת ומשוכות של פטל קדוש. לאחר תשעה קילומטרים (ליד קיבוץ שדה נחמיה) מגיע נחל חרמון אל מפגשו עם נחל דן, והשניים מתמזגים יחדיו ויוצרים את נהר הירדן.

צמחייה

תפארתו של נחל חרמון היא יער גדות הנחלים שבן, שעציו העיקריים הם דולב מזרחי, ערבה מחודדת, מילה סורית ומיש דרומי. העץ הבולט ביותר הוא דולב מזרחי, המגיע לגובה של 15 מטרים.

הדולב והערבה אופייניים לנחלי איתן הזורמים כל ימות השנה. קל לזהות את הדולב על-פי עליו הגדולים דמויי כף היד, הנושרים בחורף, ועל פי הפירות הכדוריים בעלי ה"שערות" הארוכות. הערבה, לעומת זאת, צומחת על-פירוב כעץ ללא גזע מרכזי, אלא עץ עם כמה גזעים. לעתים נחשפים שורשי הערבה, והם ניכרים בגוון האדום שלהם. המילה הסורית גדלה גם היא לאורך פלגים, והיא ניכרת בעלעלים בעלי שפה משוננת.

בסוף החורף ובאביב מכוסה המצוק שמעל מקדש האל פאן בשפע של פרחי כרמלית נאה, בן חצב יקינטוני ושלל פרחי אביב אחרים. צמחיית מצוקים עשירה מנצלת כל סדק וכיס קרקע. מצויים כאן טבורית נטויה, כתלית יהודה ושרכים כגון: דגנדה רפואית ושרכך הסלעים. באזור המפל ניתן לראות משטחי פריחה כחולים של תורמוס ההרים ורקפת מצויה.

בסתיו פורחים פרחי חבצלת קטנת פרחים, סתונויות וכרכומים.

בנוף השמורה צומחים גם עצים שניטעו בידי האדם, ביניהם צפצפה מכסיפה. הצפצפה היא עץ הצומח במהירות, ועל כן ניצלו הכפריים

את הגזע הישר של העץ כדי להכין ממנו קורות לגגות הבתים. המסייר בשמורה נתקל לעתים קרובות בעצי פרי, שריד לבוסתנים נטושים, ביניהם: תאנה, אגוז מלך, תמר ותות. לעתים מטפסים שריגי גפן על ענפי העצים.

אזור המעיינות עשיר בצמחיית מים: ערברבה שעירה, שנית גדולה, גדותן הביצות, ורוניקת המים, כדורן ענף וקנה מצוי. צמחייה שונה נמצאת על המדרונות שמעל האפיק, הרחק מתחום השפעתם של המים הזורמים. כאן נמצא את הנציגים האופייניים של החורש הים-תיכוני, כמו: אלון מצוי, אלה ארצישראלית, אלון התבור, לבנה רפואי וער אציל.

אלון מצוי

עולם החי

עולם החי בשמורה עשיר גם הוא. בעלי החיים הנופצים הם שפני סלע, האוהבים לרבוץ בחורף על מפולות סלעים גדולים. מזין בעלי החיים פעילי הלילה נפוצים חזיר הבר, תן, דלק, יערון, וכן מכרסמים ועטלפים.

שפן סלע

להקות של יוני סלע מקננות בנבכי מערת המעיין. בז מצוי זכוקית בודדת נפוצים גם הם. בין צמחי הגדות חיות ציפורי סבך, ביניהן: צטיה, סבכי שחור-ראש, גדרון ופשוש.

בנחל חיים מינים אחדים של דגים, ביניהם חפץ ארצישראלי, בינון, ומינים של ביניות, כמו גם החלזונות שחירי הנחלים וסהרונים.

שרידי עבר

(ע"פ פרופ' וטיליוס צפיריט)

מאז כיבושי אלכסנדר הגדול בתקופה ההלניסטית (332 לפסה"נ), שבמהלכה הובאה תרבות יוון אל המזרח, נשבתהגם הסביבה שלנו בקסמי התרבות החדשה. כאן, ליד המעיין השופע והצמחייה העבותה, הוקם פניאון, מקדש לאל פאן, שהטבע היה ביתו. משמו של האל נגזר גם שם המקום — פניאס, או פמיאס (בניאס בהיגיו הערבי).

העדות הקדומה ביותר על פניאון נמצאת בעדותו של זנון מרודוס. ההיסטוריון מספר על הקרב שהתחולל בפניאון בשנת 200 לפסה"ג, בין הצבאות הסלווקים והתלמיים, שנלחמו על השליטה בארץ-ישראל.

מקדש האל פאן

מקדש האל פאן - שחזור

בשלהי המאה הראשונה לפסה"ג, ציפירו הרומאים את פניאס לממלכתו של הורדוס. ההיסטוריון בן התקופה, יוסף בן-מתתיהו, מעיד שהורדוס הקים מקדש סמוך למעינות, והקדיש אותו למיטיבן, הקיסר הרומאי אוגוסטוס.

לאחר מות הורדוס חולקה ממלכתו בין שלושת בניו. צפון ארץ-ישראל והגולן ניתנו לפיליפוס, שייסד בפניאס את בירת ממלכתו (2 לפסה"נ). הוא קרא למקום קיסריה פיליפי, אם כי השם פניאס המשיך להיות שגור בפי כול.

פניאס המשיכה להיות בירת הממלכה גם בימי אגריפס השני (במחצית השנייה של המאה הראשונה לסה"נ). יוסף בן-מתתיהו כתב שאגריפס השני פיאר את העיר מאוז, והקים בה ארמון גדול ומקדשים עטורים בפסלים.

בפניאס, על פי המסורת הנוצרית, התרחש אחד האירועים החשובים בהתפתחותה של הנצרות: כאן אמר שמעון פטרוס לישוע כי הוא, ישוע, הוא המשיח. ישוע השיב לו ואמר:

"אשריך שמעון בר-יונה כי בשר ודם לא גילה לך זאת, כי אם אבי שבשמים. וגם אני אומר לך כי אתה פטרוס, ועל הצור הזה אבנה את קהילתי ושערי שאול לא יגברו עליה" (מתי טז 17-18)

השער הממלכתי

במעמד זה העניק ישוע לפטרוס את מפתחות השמים והארץ. אבות הכנסייה זיהו בפניאס את מקום "נס האישה שותתת הדם", שכאות תודה על ריפוייה הציבה בפתח ביתה את פסל ישוע. כפי הנראה היה זה פסלו הראשון בהיסטוריה.

בתקופה הביזנטית (בראשית המאה הרביעית לסה"נ), בד-בבד עם עליית הנצרות, החלה פניאס לשנות את אופיה. הפולחן הפגני לכבודו של האל פאן — פסק. המקדשים נעזבו, אך העיר פניאס המשיכה לשגשג. נוספו בה רחובות, וארמון אגריפס השני הפך לבית-מרחץ.

לאחר הכיבוש המוסלמי (במאה השביעית לסה"נ) ירדה פניאס מגדולתה והפכה ליישוב כפרי. במאה העשירית לסה"ג, בעקבות גלי הגירה של מוסלמים, התחדש היישוב, שנקרא מעתה בניאס. לבניאס באו גם יהודים, שהתארגנו בשתי קהילות: ירושלמית ובבלית. באותם ימים היה בבניאס גם מרכז קראי חשוב.

הצלבנים ראו באזור בניאס גבול טבעי בין ממלכתם בארץ-ישראל לממלכה המוסלמית, שמרכזה היה בדמשק. בניאס נחשבה לנכס אסטרטגי, לאור מיקומה על אם-הדרך מצידון ומצור לדמשק. בתנוכה לכיבוש הגלילי בידי הצלבנים (1099) ביצרו המוסלמים את בניאס. העיר נמסרה לידי אנשי כת האיסימעיליה, אך בעקבות סכסוך מוסלמי פנימי, מסרו האיסימעילים, בשנת 1129, את בניאס לצלבנים. בסופו של דבר לכדו אותה המוסלמים מחדש בשנת 1132.

לאחר שצלאח א-דין הביס את הצלבנים בקרב קרני-חטיין (1187), ירדה חשיבותה של בניאס. הממלוכים עוד ביצרו את העיר, אך לבסוף נטשו את מצודת העיר, ועל המקום השתלטו שיח"ים בדווים תקיפים. העיר הגדולה הפכה לכפר קטן, שהתקיים עד כיבוש האזור בידי צה"ל במלחמת ששת-הימים (1967).

מבקרים יקרים,

אנו מקווים שנהניתם מביקורכם בשמורת טבע נחל חרמון. שמורה זו היא רק אחת משמורות הטבע והגנים הלאומיים הפזורים ברחבי הארץ. לכל שמורה וגן ייחוד ואופי משלהם. הנכם מוזמנים לבקר גם בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים האחרים שבסביבה: שמורת טבע יער יהודיה, שמורת טבע גמלא, גן לאומי מבצר נמור, גן לאומי חורשת טל, שמורת טבע נחל עיון, שמורת טבע תל-דן ושמורת טבע החולה.

משתלם

לצאת לטבע

רכשו עכשיו מאחזי וטיילו חינום כל השנה בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים

אתרים נוספים בקרבת מקום:

www.parks.org.il | 03639 | פ

שמורת טבע נחל חרמון (בניאס):

מעיינות - טל': 04-6902577; מפה: 04-6950272; טל': 04-6950272